

บทที่ 7

สรุปและเสนอแนะ

7.1 สรุป

การพัฒนาการชลประทานได้จัดทำขึ้น เพื่อให้ส่งผลในการช่วยเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่นั้น ๆ โครงการชลประทานพิษณุโลกก็เช่นกัน มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ช่วยเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดความต้องการในแรงงานเพิ่มขึ้น ช่วยอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งผลผลิตสู่ตลาด และการคมนาคม และช่วยบรรเทาอุทกภัยในเขตโครงการ

ตั้งแต่การก่อสร้างได้แล้วเสร็จและได้ เริ่มดำเนินการโครงการชลประทานพิษณุโลก ในระยะเวลา 9 ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดผลกระทบเกิดขึ้นในเขตโครงการทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ด้านกายภาพนั้นการก่อสร้างระบบชลประทานและการจัดรูปที่ดินสามารถเพิ่มพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกในเขตโครงการได้มากขึ้นถึงร้อยละ 72 ของพื้นที่ทั้งหมด และยังสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูกได้ถึงร้อยละ 73 ของเกษตรกรในเขตโครงการในแปลงนาได้โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ปลูกข้าวที่มีการจัดรูปเป็นประเภท ค. และประเภท ก. ตามลำดับ นอกจากนั้นแล้วระบบการสร้างถนนบนคันคลองส่งน้ำและระบายน้ำนั้นสามารถช่วยเพิ่มความสะดวกในการขนส่งปัจจัยการผลิตและผลผลิตของเกษตรกร รวมทั้งได้เอื้ออำนวยประโยชน์ในการคมนาคมให้แก่เกษตรกรในการติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน และติดต่อกับชุมชนเมืองได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของการชลประทานดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ตามมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบการใช้ที่ดิน โดยได้เพิ่มพื้นที่สำหรับปลูกข้าวจากร้อยละ 76 เป็นร้อยละ 83 ของพื้นที่โครงการ กล่าวคือ การชลประทานมีผลทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวออกไปในบริเวณที่เคยใช้เป็นพื้นที่ปลูกพืชประเภทอื่น ๆ เช่น ข้าวโพด และสวนผลไม้ผสม เป็นต้น และยังได้ขยายไปในบริเวณที่เป็นป่าเบญจพรรณอีกด้วย ทำให้พื้นที่เหล่านั้นลดลงในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนั้น การชลประทานมีผลทำให้เพิ่มพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งน้ำและแหล่งน้ำขังเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งก็เป็นไปตามระบบการจัดการด้านชลประทาน

โครงการชลประทานพิษณุโลก นอกจากจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินในลักษณะที่เป็นการเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวในทางแนวราบแล้ว ยังช่วยให้สามารถเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวในแนวตั้งด้วย คือ สามารถใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวได้ในฤดูแล้ง ซึ่งเพิ่มมากขึ้นทุกปีโดยในปี 2528 สามารถเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวด้วยการปลูกข้าวนาปรังได้ถึงร้อยละ 50 ของพื้นที่โครงการ ดังนั้น จึงนับได้ว่าโครงการชลประทานพิษณุโลกมีผลทำให้สามารถใช้พื้นที่ได้เข้มข้นมากขึ้น (Intensive farming)

จากการดำเนินงานของโครงการฯ ซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการก็คือ โครงการชลประทานพิษณุโลกได้มีผลทำให้เกษตรกรในเขตโครงการสามารถปลูกพืชได้ตลอดปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรร้อยละ 97 ของเกษตรกรในเขตโครงการทำการปลูกข้าวทั้งนาปีและนาปรัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในพื้นที่จัดรูปประเภท ค. ต้องการปลูกข้าวในฤดูแล้งทั้งหมด ทั้งนี้เพราะในพื้นที่การจัดรูปประเภท ค. มักจะได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมบ้างในการปลูกข้าวนาปี เนื่องจากพื้นที่ลุ่มจากการที่เกษตรกรในเขตโครงการทำนาทั้งนาปีและนาปรังทำให้สามารถขจัดปัญหาการว่างงานในฤดูแล้งได้ เพราะเกษตรกรจะทำนาปีในช่วงเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม และจะทำนาปรังในช่วงระหว่างเดือนมกราคม-กรกฎาคม

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการอีกก็คือ การเพิ่มผลผลิตของข้าว ซึ่งในปี 2530 ได้เพิ่มผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่จากช่วงก่อนมีโครงการได้ถึง 1.5 เท่าตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. สามารถเพิ่มได้มากที่สุด และจากการที่สามารถเพิ่มผลผลิตของข้าวได้นั้น ทำให้สามารถเพิ่มรายได้จากการปลูกข้าวมากยิ่งขึ้นขึ้นขณะเดียวกันรายจ่ายจากการปลูกข้าวก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะมีการใช้ปัจจัยการผลิตเช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง พันธุ์พืชฯ ค่าแรงงาน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามรายได้สุทธิจากการปลูกข้าวของเกษตรกรก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น โดยมีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 16,561 บาท. เพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนมีโครงการประมาณ 1.2 เท่า โดยเกษตรกรในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. มีรายได้เฉลี่ยจากการปลูกข้าวสูงที่สุด และเมื่อพิจารณาถึงรายได้จากการ

ประกอบอาชีพเกษตรทั้งหมดของเกษตรกรแล้ว พบว่า เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 21,223 บาท มากกว่าช่วงก่อนมีการชลประทาน 1.5 เท่า โดยเกษตรกรในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. มีรายได้สูงสุดคือเฉลี่ยครอบครัวละ 24,827 บาท รองลงมาคือในเขตจัดรูปประเภท ค. เฉลี่ยครอบครัวละ 22,084 บาท และในเขตจัดรูปประเภท ข. เฉลี่ยครอบครัวละ 16,755 บาท ตามลำดับ

โครงการฯ นอกจากจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีผลต่อลักษณะการถือครองที่ดินโดยมีการเช่านาทำกันมากขึ้น โดยเกษตรกรในเขตโครงการมีการเช่านาทำถึงร้อยละ 31 ของเกษตรกรทั้งหมด ทั้งนี้เพราะเกษตรกรมีความมั่นใจเกี่ยวกับความเหมาะสมของพื้นที่ และปริมาณน้ำที่จะได้รับในการเพาะปลูก ดังนั้น จึงมีผลทำให้อัตราค่าเช่าสูงขึ้นไปด้วย โดยคิดอัตราค่าเช่าประมาณร้อยละ 33 ของผลผลิตทั้งหมด โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. ซึ่งมีการพัฒนาเกี่ยวกับระบบชลประทานสูงที่สุด นอกจากนั้นแล้วขนาดการถือครองที่ดินทำกินของเกษตรกรก็เล็กลง โดยมีพื้นที่เฉลี่ยต่ำกว่า 20 ไร่ ถึงร้อยละ 71 ของเกษตรกรทั้งหมด ทั้งนี้เพราะได้มีการแบ่งเนื้อที่เพาะปลูกให้แก่สมาชิกในครัวเรือนรุ่นหลัง ๆ มากขึ้น

นอกจากนั้นโครงการฯ ยังมีผลทำให้เปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาเป็นการทำนาหว่านน้ำตามเพิ่มมากขึ้นจากเดิมซึ่งเพียง 2 วิธี คือ การทำนาดำและนาหว่านแห้ง ซึ่งการทำ "นาหว่านน้ำตาม" นิยมทำในบริเวณที่สามารถควบคุมน้ำได้ โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. ซึ่งจะช่วยประหยัดทั้งแรงงานและเวลาได้ และผลที่ได้ก็จะเท่า ๆ กับนาดำ โครงการฯ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการแจกจ่ายผลผลิตในลักษณะที่การผลิตในปัจจุบันมีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้นโดยผลผลิตส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 87 ของผลผลิตทั้งหมดได้ขายไป ส่วนที่เหลือไว้บริโภคทำพันธุ์ เป็นค่าเช่าและอื่น ๆ นั้นเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และนอกจากนั้นโครงการยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขยายผลผลิต โดยผลผลิตส่วนใหญ่ได้ขายไปบริเวณลานนวดไปเก็บไว้รอราคาในยุ้งฉาง และเนื่องจากปัจจุบันมีความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ได้สูงมากจึงมีพ่อค้านำรถบรรทุกเข้าไปซื้อข้าวตามแปลงนาได้เลยโดยตรง

การเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว มีผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมโดยเกษตรกรในเขตโครงการที่การยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เกี่ยวกับการใช้ข้าวพันธุ์ดี การใช้ปุ๋ย การใช้ยาป้องกันและปราบแมลงและวัชพืช และการใช้เครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น เพื่อลดความเสียหาย และเพื่อช่วยย่นระยะเวลาการทำงานให้ทันต่อการเพาะปลูก โครงการชลประทานยังมีผลต่อด้านแรงงาน ทำให้สามารถดูดซับแรงงานได้มากขึ้น เนื่องจากต้องใช้แรงงานในการปลูกข้าวถึง 2 ครั้งในรอบปี ดังนั้น ในช่วงที่มีความต้องการแรงงานสูงกว่าแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนจึงเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน จึงจำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานเกิดขึ้น นอกจากนั้นแล้วโครงการฯ ยังทำให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อตอบสนองระบบต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเกือบ 3 เท่าจากช่วงก่อนมีโครงการ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรของตน เช่น กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร กลุ่ม ธ.ก.ส. และกลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นต้น

นอกจากนั้นผลของโครงการฯ ยังมีผลทำให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการชลประทาน ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลายชนิดตลอดปี มีความมั่นใจเกี่ยวกับน้ำที่ใช้สำหรับการเพาะปลูก ทำให้มีการเดินทางและการติดต่อซื้อขายปัจจัยการผลิต และรับบริการจากทางราชการได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม โครงการชลประทานพิษณุโลกยังทำให้เกิดผลกระทบด้านสังคมเกี่ยวกับปัญหาด้านแรงงานเกษตรกรในครอบครัว กล่าวคือ เนื่องจากเกษตรกรในปัจจุบันมีรายได้เฉลี่ยสูงมากขึ้น จึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือในระดับสูงขึ้น ดังนั้น แรงงานที่ช่วยงานเกษตรกรในครอบครัวจึงมีลดลง ปัจจุบันมีเฉลี่ยประมาณ 3 คนต่อครอบครัว ซึ่งในลักษณะนี้เมื่อถึงช่วงการทำนาที่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากเพื่อให้ทันต่อฤดูกาลขาดแคลนแรงงาน จึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานซึ่งมีปัญหาคือราคาแพง นอกจากนั้นปัญหาทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือปัญหาการขัดแย้งในการใช้น้ำของเกษตรกร โดยเกษตรกรร้อยละ 88 มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ข. ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้น้ำพร้อม ๆ กัน ทำให้ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ และเกษตรกรยังไม่รู้จักวิธีใช้น้ำที่ถูกต้อง

เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลกระทบในพื้นที่โครงการ พบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นในโครงการชลประทานพิษณุโลก ส่วนใหญ่เป็นผลกระทบโดยตรงที่มีผลต่อเนื่องในระยะยาว และส่วนใหญ่ผลกระทบในเขตโครงการฯ เป็นผลบวก โดยผลกระทบที่เป็นผลบวกที่ชัดเจนมากที่สุด คือ ผลกระทบด้านกายภาพ พื้นที่จัดรูปที่สามารถแก้ไขปัญหาด้านกายภาพได้ดี ได้แก่ พื้นที่จัดรูปประเภท ก. รองลงมาคือประเภท ค. และประเภท ข. ตามลำดับ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วโครงการชลประทานพิษณุโลกสามารถแก้ไขปัญหาดินที่มีสมรรถนะดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตโครงการฯ แต่ยังมีบางพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องน้ำท่วมและขาดแคลนน้ำ ทำให้สามารถไ้พื้นที่เหล่านั้นปลูกข้าวได้อย่างเต็มที่ต่อไป

จากการที่โครงการชลประทานพิษณุโลกที่มีผลกระทบต่อโครงการเพิ่มผลผลิตข้าวในเขตโครงการ และมีผลกระทบต่อการดูดซับแรงงานทั้งในเขตโครงการเอง และจากนอกเขตโครงการในจังหวัดพิษณุโลก ทำให้มีผลโดยตรงต่อการเพิ่มรายได้ของจังหวัด เพราะจังหวัดพิษณุโลกมีรายได้ของจังหวัดที่สำคัญ คือ จากการกสิกรรม ซึ่งพืชที่สำคัญก็คือ ข้าว นั่นเอง

ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.2 ปัญหา

แม้ว่าการดำเนินการของโครงการชลประทานพิษณุโลกที่ผ่านมาจะประสบความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ก็ตาม แต่จากการศึกษาที่ผ่านมาได้พบว่า การดำเนินงานของโครงการได้ก่อให้เกิดผลกระทบบางประการในทางลบ หรือแม้แต่ผลกระทบในทางบวกบางประการก็อยู่ในระดับต่ำ นั่นแสดงว่า พื้นที่ในเขตโครงการยังมีปัญหาอยู่ ดังนั้นจึงควรมีการพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการเพื่อนำมาวิเคราะห์หาทางแก้ไขให้โครงการบรรลุเป้าหมายได้โดยสมบูรณ์

การศึกษาปัญหานั้นจะพิจารณาโดยแยกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

7.2.1 ปัญหาที่เกิดจากระบบการชลประทาน และการจัดการด้านชลประทาน

7.2.2 ปัญหาที่เกี่ยวกับระบบการจัดการเสริมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการ

ชลประทาน

7.2.1 ปัญหาที่เกิดจากระบบการชลประทาน และการจัดการด้านชลประทาน

1) ปัญหาปริมาณน้ำที่ได้รับสำหรับการเพาะปลูก

โครงการชลประทานพิษณุโลกแม้จะมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดน้ำให้เพียงพอสำหรับเกษตรกรให้ทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี แต่ปัจจุบันเกษตรกรในเขตโครงการร้อยละ 17 ประสบปัญหาได้รับน้ำไม่เพียงพอในการปลูกข้าวนาปี และร้อยละ 28 ได้รับน้ำไม่เพียงพอในการปลูกข้าวนาปรัง โดยพื้นที่การจตุรูปประเภท ข. มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือในพื้นที่จตุรูปประเภท ค. ทั้งนี้เพราะพื้นที่การจตุรูปทั้งสองประเภทอยู่ไกลจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ ดังนั้นปริมาณน้ำที่ส่งมาโดยจำกัดนั้น อาจสูญเสียไปเนื่องจากความชำรุดบกพร่องของอาคารชลประทาน หรือเกิดจากพฤติกรรมการใช้น้ำของเกษตรกรโดยเกษตรกรที่อยู่ต้นน้ำใช้น้ำอย่างไม่ประหยัด และไม่ปล่อยน้ำให้ได้ใช้

2) ปัญหาน้ำท่วมในแปลงนา

โครงการชลประทานพิษณุโลก แม้จะมีคันป้องกันน้ำที่จะไหลบ่าจากแม่น้ำยม เข้ามาท่วมพื้นที่ในโครงการ และมีระบบคู คลองระบายน้ำจากแปลงนาเพื่อป้องกันน้ำท่วมแปลงนาแล้ว อย่างไรก็ตามเกษตรกรร้อยละ 27 ของเกษตรกรทั้งหมดก็ยังคงมีปัญหาน้ำท่วมแปลงนาในฤดูฝน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ค. มีปัญหาหนักที่สุดถึงร้อยละ 35 ทั้งนี้เพราะพื้นที่การจัดรูปในประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มยังมีปัญหาด้านการระบายน้ำอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วปัญหาน้ำท่วมในแปลงนามีสาเหตุมาจากทั้งการก่อสร้างและการบำรุงรักษาจนทำให้สภาพคู คลองระบายน้ำไม่เรียบร้อย ไม่สามารถใช้ระบายน้ำได้ สาเหตุที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการก่อสร้าง เช่น ในพื้นที่จัดรูปประเภท ค. ร้อยละ 12 ของเกษตรกรทั้งหมดไม่มีทางระบายน้ำผ่านในที่นา นอกจากนั้นร้อยละ 10 ยังมีปัญหาเกี่ยวกับคลองระบายน้ำสูงกว่าที่นาทำให้เกิดปัญหาการระบายน้ำ ส่วนเกษตรกรในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. ร้อยละ 27 มีปัญหาเกี่ยวกับการก่อสร้างคลองระบายน้ำดิน ทำให้ไม่สามารถระบายน้ำได้ เป็นต้น ส่วนสาเหตุที่เกิดจากการบำรุงรักษานั้น ปัจจุบันสภาพโดยทั่วไปคูคลองระบายน้ำเริ่มชำรุด หรือดินเขินมีหญ้าและวัชพืชกีดขวางทางน้ำไหลทำให้ระบายน้ำไม่สะดวกหรือไม่สามารถระบายน้ำได้

3) ปัญหาการขนส่งไม่สะดวก

สภาพถนนบริเวณคันคลองซึ่งมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่โครงการ ทำให้เกษตรกรสามารถใช้เดินทางไปมาได้อย่างสะดวกนั้น ปัจจุบันเกษตรกรร้อยละ 40 ของเกษตรกรทั้งหมดมีปัญหาไม่สามารถเดินทางได้อย่างสะดวกโดยในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. มีปัญหาเนื่องจากถนนชำรุดเนื่องจากขาดการดูแลรักษาทั้งจากทางราชการและเกษตรกร ส่วนเกษตรกรในพื้นที่จัดรูปประเภท ข. และประเภท ค. นอกจากมีปัญหาเนื่องจากถนนชำรุดแล้วยังมีปัญหาไม่มีถนนผ่านทางนา และไม่มีสะพานข้ามคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำอีกด้วย

4) ปัญหาสภาพคลองส่งน้ำและอาคารประกอบ

คลองส่งน้ำและอาคารประกอบย่อมมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพการส่งน้ำไปยังแปลงไร่นา ปัจจุบันเกษตรกรร้อยละ 5 เห็นว่า ระบบและสภาพของอาคารที่สร้างไว้ไม่ได้ผล โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. และประเภท ค. นั้น มีปัญหาไม่มีคลองหรือคูระบายน้ำ

นอกจากนั้นในปัจจุบันในพื้นที่โดยทั่วไป สภาพคลองส่งน้ำหรืออาคารประกอบเริ่มชำรุด มีท่อน้ำรั่ว ทำให้ดินเขินส่งน้ำไม่สะดวก

5) ปัญหาระดับพื้นที่ในแปลงนา

การจัดรูปที่ดินได้มีการปรับระดับพื้นที่นาให้สม่ำเสมอ สามารถรับน้ำชลประทานได้แต่ปัจจุบันเกษตรกรร้อยละ 40 มีปัญหาเกี่ยวกับระดับพื้นที่นาในแปลงนาของตน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. และประเภท ข. ซึ่งมีเกษตรกรที่มีปัญหาเท่า ๆ กัน คือ ร้อยละ 32 ของเกษตรกรในแต่ละประเภท ส่วนในพื้นที่จัดรูปประเภท ค. ซึ่งไม่มีการปรับระดับพื้นที่นั้น มีปัญหาเกี่ยวกับระดับพื้นที่ในแปลงนาถึงร้อยละ 60 ของเกษตรกรในเขตจัดรูปประเภท ค.

6) ปัญหาการขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำ

การใช้น้ำชลประทานหลังจากที่โครงการพิชฌุโลกได้แล้วเสร็จ ปัจจุบันเกษตรกรในเขตโครงการร้อยละ 88 ประสบปัญหาเกี่ยวกับการขัดแย้งในการใช้น้ำจากคลองและคูส่งน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ข. ประสบปัญหาการขัดแย้งมากที่สุด โดยเกษตรกรร้อยละ 92 ประสบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งนี้เพราะอยู่ไกลจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ออกไป และเกษตรกรยังมีพฤติกรรมการใช้น้ำยังไม่เหมาะสมโดยเกษตรกรผู้ใช้น้ำทางต้นน้ำไม่ยอมให้หน้า และนอกจากนั้นยังเกิดจากการไม่เคารพกฎที่เกี่ยวกับการใช้น้ำ การขาดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรและระหว่างในกลุ่มเกษตรกรที่ใช้น้ำในคลองและคูส่งน้ำเดียวกัน

7.2.2 ปัญหาที่เกี่ยวกับระบบการจัดการเสริมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการชลประทาน

1) ปัญหาเกี่ยวกับโรคพืช เป็นปัญหาที่สำคัญที่มีผลทำให้ผลผลิตของพืชในเขตโครงการมีได้ไม่สูงเท่าที่ควรในปัจจุบันเกษตรกรในเขตโครงการกำลังประสบปัญหาการสูญเสียจากสาเหตุเหล่านี้ถึงร้อยละ 78 ของเกษตรกรทั้งหมด โดยเฉพาะเกษตรกรในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ค. เกษตรกรมีปัญหามากที่สุดถึงร้อยละ 91 ของเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งปัญหามักจะเกิดในการปลูกข้าวนาปรังรุนแรงกว่าการปลูกข้าวนาปีทำให้ต้องใช้ทุนมากขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

2) ปัญหาการยอมรับการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริม

เกษตรกรบางส่วนยังนิยมใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง เช่น พันธุ์เหลืองประทิว ข้าวตาแห้ง หลวงประทาน เป็นต้น ซึ่งยังเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตต่ำ โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ค. เกษตรกรร้อยละ 17 ยังคงใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ในเขตชลประทานใช้อย่างสมบูรณ์ และสามารถควบคุมปริมาณน้ำนั้น สามารถปลูกข้าวโดยใช้พันธุ์ส่งเสริม เช่น พันธุ์ กข.17 กข. 21 แปะ กข.23 เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี

3) ปัญหาการใช้ปุ๋ยของเกษตรกร

การปลูกข้าว โดยเฉพาะการปลูกข้าวนาปรัง นั้นจำเป็นต้องใช้ข้าวพันธุ์ กข. เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของน้ำที่ได้รับและช่วงระยะเวลาการเพาะปลูก ซึ่งการปลูกข้าวพันธุ์ กข. นั้น เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเพราะข้าวพันธุ์ กข. ไม่อาจเจริญเติบโตได้ดีโดยปราศจากการใช้ปุ๋ย ปัจจุบันเกษตรกรบางพื้นที่โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ข. ร้อยละ 16 ไม่ใช้ปุ๋ยในการปลูกข้าว ทำให้ไม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้เท่าที่ควร

4) ปัญหาเกี่ยวกับแรงงาน

โครงการชลประทานพิษณุโลก ทำให้เกิดการใช้แรงงานในครัวเรือนเกษตร และแรงงานจ้างมากขึ้น เกษตรกรในปัจจุบันที่มีรายได้สูงขึ้นกว่าช่วงก่อนมีโครงการส่วนใหญ่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนหนังสือในชั้นที่สูงขึ้น ทำให้ครอบครัวขาดแคลนแรงงานเกษตร ทำให้ต้องมีการจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่ต้องใช้แรงงานสูงกว่าแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือน เช่น ช่วงการเพาะปลูก และช่วงการเก็บเกี่ยว ปัจจุบันเกษตรกรร้อยละ 33 ของเกษตรกรทั้งหมดมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องแรงงานนี้ เกี่ยวกับการจ้างแรงงานปัจจุบันในพื้นที่โครงการฯ มีปัญหาแรงงานหายากและปัญหาค่าจ้างแรงงานสูง เช่น ค่าเตรียมดินโดยไถ 2 ครั้ง ปัจจุบันอัตราค่าจ้าง 135 บาท/ไร่ ค่าปักดำวันละ 38 บาทหรือไร่ละ 145 บาท ค่าเก็บเกี่ยววันละ 40 บาท หรือไร่ละ 210 บาท เป็นต้น

5) ปัญหาการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ

กลุ่มผู้ใช้น้ำและสหกรณ์ผู้ใช้น้ำเป็นองค์กรพัฒนาเฉพาะด้านเกี่ยวกับเรื่องการชลประทานจัดตั้งขึ้นเพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้ร่วมมือกันจัดการด้านการชลประทาน เพื่อให้ช่วยกันดูแลรักษา ซ่อมแซม และขจัดปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำในกลุ่มของตนเองโดยมีกฎระเบียบใช้บังคับ ปัจจุบันการรวมกลุ่มดังกล่าวในโครงการชลประทานพิษณุโลกประสบปัญหา เกษตรกรร้อยละ 20 ของเกษตรกรทั้งหมด ยังไม่ยอมรับโดยไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคมดังกล่าว โดยเฉพาะเกษตรกรในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. และประเภท ค. คิดเป็นร้อยละ 21 ของเกษตรกรในแต่ละประเภทเท่ากัน นอกจากนั้นเกษตรกรยังมีปัญหาโดยเห็นว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำและสหกรณ์ผู้ใช้น้ำไม่สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์หรือได้เพียงเล็กน้อย

6) ปัญหาการปลูกพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว

เกษตรกรในเขตโครงการพิษณุโลกร้อยละ 71 ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพในการปลูกพืชหมุนเวียนประเภทอื่นนอกจากข้าว เช่น พืชไร่ พืชสวนต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการใช้น้ำชลประทาน โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ในเขตโครงการอาจใช้ปลูกพืชชนิดอื่นได้ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการใช้น้ำลงได้ และช่วยให้ไม่ต้องเสี่ยงการขายข้าวขาดทุนในช่วงที่ข้าวมีราคาตกต่ำ

7) ปัญหาการถือครองและการเช่าที่ดิน

ปัจจุบันเกษตรกรในเขตโครงการร้อยละ 70 ของเกษตรกรทั้งหมด ถือครองที่ดินขนาดเล็กมีพื้นที่ต่ำกว่า 20 ไร่ โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ข. เกษตรกรถึงร้อยละ 80 ถือครองที่ดินในขนาดดังกล่าว ขณะเดียวกับการถือครองที่ดินในเขตพื้นที่โครงการเป็นการเช่าพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น โดยเกษตรกรร้อยละ 31 ทำนาโดยการเช่าอยู่ด้วย โดยในพื้นที่จัดรูปประเภท ก. มีการเช่าพื้นที่นากันมากที่สุด และจากความต้องการในการทำนาและการขาดแคลนพื้นที่นั้นทำให้อัตราค่าเช่านาสูงขึ้นด้วย ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่คิดเป็นผลผลิต 1 ใน 3 ส่วนของผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งหมด

8) ปัญหาการขายผลผลิต

การขายผลผลิตนับว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่จะนำรายได้มาสู่ครอบครัว เกษตรกรในพื้นที่โครงการโดยทั่วไปร้อยละ 58 มีปัญหาเกี่ยวกับการขายผลผลิตโดยร้อยละ 93 มีปัญหาเห็นว่าราคาผลผลิตที่ขายได้นั้นได้รับราคาต่ำเกินไป โดยเฉพาะราคาข้าวนาปรัง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเห็นว่าราคาที่ได้นั้นเป็นราคาขายที่เกษตรกรต้องขาดทุน เนื่องจากการปลูกพืชฤดูแล้ง เกษตรกรมีความจำเป็นและต้องลงทุนซื้อปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชมากกว่าการปลูกพืชฤดูฝน เกษตรกรร้อยละ 17 มีปัญหาการคดโกงของพ่อค้าเกี่ยวกับเครื่องชั่ง ตวง วัด ทำให้ต้องเสียเปรียบในการขายผลผลิต นอกจากนี้ เกษตรกรร้อยละ 11 ยังมีปัญหาไม่มีผู้ฉางสำหรับเก็บข้าวไว้รอราคาขาย จำเป็นต้องขายข้าวบริเวณลานนวดแม้จะเป็นช่วงที่ข้าวมีราคาตกต่ำ และประการสุดท้าย เกษตรกรมีปัญหาการขนส่งไม่สะดวก ในบริเวณที่รถพ่อค้าเข้าไปไม่ถึงลานนวด เกษตรกรต้องขนส่งข้าวจากที่นามายังถนนใหญ่

9) ปัญหาทุนทางการเกษตร

เกษตรกรในเขตโครงการชลประทานพิษณุโลกยังคงมีฐานะยากจน เกษตรกรร้อยละ 61 ของเกษตรกรทั้งหมด ยังคงต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในกระบวนการผลิต เช่น ค่าปัจจัยการผลิต ค่าแรงงาน เป็นต้น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ก. เกษตรกรมีการกู้เงินมากกว่าประเภทอื่น ส่วนแหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่กู้จาก ธกส. ซึ่งคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 14 ต่อปี นอกจากนี้ ยังมีมีการกู้จากพ่อค้า คหบดี และจากชาวบ้านด้วยกัน แต่มีอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก คือร้อยละ 5 ต่อเดือน หรือร้อยละ 60 ต่อปี ซึ่งจากการที่เกษตรกรขาดแคลนเงินทุนย่อมมีผลถึงการประกอบอาชีพของตนด้วย เพราะจะไม่สามารถลงทุนทำการเพาะปลูก เพื่อเพิ่มผลผลิตของตนได้อย่างเต็มที่ หรืออีกนัยหนึ่ง เกษตรกรยังไม่สามารถเอาน้ำชลประทานมาใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่านั่นเอง

10) ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงาน

โครงการพัฒนาชลประทานพิษณุโลกจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งจากทางหน่วยงานของรัฐบาล เช่น กรมชลประทาน กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร และ ธกส. โดยเฉพาะในงานระดับสนาม และหน่วยงานภาคเอกชนได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำและ

สมาคมผู้ใช้น้ำ รวมทั้งฝ่ายปกครองระดับท้องถิ่น แต่ในสภาพปัจจุบันโดยทั่วไปทั้งพื้นที่โครงการ แล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นขาดการประสานงานร่วมมือกัน เกษตรกรร้อยละ 24 ของทั้ง โครงการเห็นว่า มีการทำงานที่ขาดการร่วมมือกันและขัดแย้งกันเสมอ ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจส่ง ผลกระทบถึงด้านต่าง ๆ เช่น การแบ่งน้ำอย่างยุติธรรม การซ่อมแซมบำรุงรักษาคันคูคลองส่งน้ำ และเกษตรกรไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมการเกษตร การฝึกอบรม การวางแผน การปลูกพืช ได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

11) ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร

นอกจากโครงการฯ จะประสบปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต่าง ๆ แล้ว ยังมีปัญหาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นยังขาดความสัมพันธ์หรือไม่อาจสร้างความ สัมพันธ์อันดีกับเกษตรกรได้ด้วย ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งพื้นที่โครงการ โดยจากการ สัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า มีเกษตรกรถึงร้อยละ 62 ไม่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนั้นเลย ร้อยละ 21 ไม่เคยเห็นเจ้าหน้าที่เหล่านั้นเข้ามาช่วยเหลือใด ๆ และร้อยละ 45 เคยเห็น เจ้าหน้าที่เหล่านั้นเข้ามาช่วยเหลือเพียง 1-2 ครั้ง ซึ่งปัญหาการขาดความสัมพันธ์กันนี้อาจส่ง ผลถึงปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ไม่สามารถทำความเข้าใจกับเกษตรกรได้เกี่ยวกับการพัฒนาการ เกษตร ปัญหาการลักลอบและขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำโดยเฉพาะในการปลูกพืชฤดูแล้งและใน บางแห่ง ทำให้เกษตรกรคิดว่าเจ้าหน้าที่ชลประทานกีดกันการใช้น้ำหรือลำเอียงจนถึงกับมีกรณี พิพาทระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรได้

12) ปัญหาการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรนั้นว่ามีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาโครงการชลประทาน พิษณุโลก ปัจจุบันเกษตรกรในโครงการร้อยละ 29 ยังเห็นว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรยัง ขาดประสบการณ์ ความรู้ และความจริงในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกพืชอื่นที่มีความเหมาะสม และเป็นไปได้ในพื้นที่โครงการ รวมทั้งการส่งเสริมการเกษตรอย่างจริงจังในเขตพื้นที่ โครงการ

ปัจจุบันเกษตรกรร้อยละ 80 ได้รับการส่งเสริมแนะนำให้ปลูกพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว โดยให้ปลูกถั่วเหลืองทั่วไปทั้งพื้นที่โครงการ การส่งเสริมดังกล่าวมีเพียงเกษตรกรร้อยละ 1 เท่านั้นที่เห็นว่ามีประโยชน์มาก เกษตรกรร้อยละ 13 เห็นว่ามีประโยชน์พอสมควร ส่วนเกษตรกรร้อยละ 86 เห็นว่าการส่งเสริมดังกล่าวไม่มีประโยชน์เลยหรือมีประโยชน์เพียงเล็กน้อย เท่านั้น ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพื้นที่ส่งเสริมให้ปลูกนั้นไม่เหมาะสมกับพื้นที่ของตน นอกจากนั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูกและบำรุงรักษา และปัญหาด้านการตลาด

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโครงการชลประทาน

จากการศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการฯ ที่ผ่านมานั้น จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากระบบชลประทานและการจัดการเกี่ยวกับการชลประทาน และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเสริมของการพัฒนาการชลประทาน โดยที่ปัญหาที่เกี่ยวกับการชลประทานนั้นมักเป็นปัญหาทางด้านกายภาพและปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ ซึ่งสามารถแก้ไขได้ในทางวิศวกรรมและการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาคาการใช้น้ำ แต่ปัญหาที่สำคัญยิ่งกว่านั้นเพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมายได้โดยสมบูรณ์ คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการเสริมของการพัฒนาการชลประทาน เพราะการพัฒนายังต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยที่สำคัญอื่น ๆ นอกจากน้ำและการจัดการเกี่ยวกับเรื่องน้ำ เช่น การส่งเสริมการเกษตร การให้สินเชื่อ การส่งเสริมด้านสหกรณ์ การตลาด และการวิจัย เป็นต้น ดังนั้น นอกจากรัฐจะจัดให้มึน้ำสำหรับการชลประทานแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญโดยส่งเสริมและสนับสนุนเกี่ยวกับปัจจัยเหล่านี้ด้วย เพื่อให้งานพัฒนาโครงการชลประทานพหุโลกสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่การพัฒนาการเกษตรในเขตโครงการได้อย่างเต็มที่

จากปัญหาต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อทำให้การพัฒนาโครงการชลประทานพหุโลกเกิดประโยชน์มากขึ้น หรือเกิดประโยชน์ให้สูงที่สุดได้ จึงมีข้อเสนอแนะใน 2 ระดับดังต่อไปนี้

7.3.1.1 ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

7.3.1.2 ข้อเสนอแนะระดับพื้นที่การจัดรูปและพื้นที่โครงการ

7.3.1.1 ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1) การพัฒนาโครงการชลประทานฯ รัฐบาลควรมีการวางแผนพัฒนาทั้งทางวัตถุทางเศรษฐกิจ และทางสังคมพร้อม ๆ กันไปด้วย เพื่อให้เกษตรกรมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการพัฒนาเหล่านั้น และเป็นการแก้ไขปัญหาค่าเงินไปพร้อม ๆ กัน เช่น มีการวางแผนพัฒนาทางด้านวัตถุ พัฒนาด้านการประกอบอาชีพ ด้านการตลาดและราคาผลผลิต เป็นต้น

2) ในการผลิตพืชผลทางการเกษตร รัฐบาลควรมีนโยบายที่แน่นอน ขณะเดียวกันต้องหันมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกรหลังจากมีโครงการแล้วเกี่ยวกับระบบต่าง ๆ ที่จะพัฒนาการเกษตร นอกจากนั้นในส่วนของกลไกของรัฐเองนั้น ก็ต้องมุ่งประสานงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายเดียวกันที่จะพัฒนาการเกษตรแก่พื้นที่

3) จากการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่โครงการ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพแตกต่างกันนั้นทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในระดับของการพัฒนาด้วย ดังนั้น จึงควรใช้กลไกของรัฐสนับสนุนเพื่อแก้ความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ให้มีการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน เช่น การส่งเสริมด้านการเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่ การพัฒนาเกี่ยวกับการจัดการต่าง ๆ เป็นต้น

4) หลังจากเสร็จสิ้นการก่อสร้างระบบชลประทานต่าง ๆ และสามารถใช้งานได้ การได้แก่ เกษตรกรในเขตโครงการจะต้องประกอบอาชีพการเกษตรของตนโดยใช้ประโยชน์จากการชลประทานตลอดไป ดังนั้น การวางแผนหรือการดำเนินการต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย ควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการกำหนดปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ซึ่งอาจทำโดยผ่านทางองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น สภาตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนเกษตรกรต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังต้องเพิ่มความสัมพันธ์ให้อยู่ในลักษณะที่ประชาชนไม่ใช่เป็นเพียง "ผู้รับ" แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการรับรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาด้านชลประทาน เช่น ปริมาณน้ำที่จะได้รับในแต่ละปี แผนการปลูกพืช การส่งเสริมด้านปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ประชาชนก็สามารถวางแผนการทำงานของตนได้ และยิ่งกว่านั้นแล้วจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเกี่ยวข้องและพร้อมที่จะร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการชลประทานมากขึ้น

7.3.1.2 ข้อเสนอแนะระดับพื้นที่การจัดรูปและระดับโครงการ

- 1) ควรมีการปรับระดับของพื้นที่นาในเขตโครงการให้ดีขึ้นเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากระบบชลประทานได้เต็มที่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จัดรูปประเภท ค. ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับระดับพื้นที่ไม่สม่ำเสมอมากที่สุด และจัดให้มีคู คลองระบายน้ำให้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ค. ด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นแล้วในด้านการส่งน้ำ ควรให้มีคลองข่อยเข้าสู่แปลงนาให้มากขึ้นและปรับปรุงคลองสายใหญ่และคลองข่อยให้ดีขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่จัดรูปประเภท ข. และประเภท ค. และควรมีการปรับปรุงถนนเรียบคูคลองส่งน้ำ และระบายน้ำต่างให้ดีขึ้น เพราะในสภาพปัจจุบันของพื้นที่โครงการโดยทั่วไป ถนนหนทางมีสภาพชำรุด ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมขนส่งของเกษตรกร จึงต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน
- 2) เกี่ยวกับระบบการส่งน้ำของทั้งโครงการ ควรมีการวางแผนการส่งน้ำก่อนฤดูกาลเพาะปลูก เพื่อจะได้ทราบความต้องการน้ำในแต่ละช่วงของการเพาะปลูก และจำนวนพื้นที่ในการเพาะปลูกล่วงหน้าเพื่อให้สามารถส่งน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความเป็นจริง นอกจากนั้นแล้วยังต้องจัดให้มีการส่งน้ำอย่างยุติธรรมระหว่างผู้ใช้น้ำ และให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพไม่ฟุ่มเฟือย โดยสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ หรือสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ ดูแลเรื่องการบริหารและการบำรุงรักษาระบบชลประทาน โดยออกกฎเกณฑ์ให้มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด นอกจากนั้นต้องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ชลประทานกับเกษตรกรให้มีความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน รวมถึงระหว่างเกษตรกรที่ต้องใช้ประโยชน์จากระบบชลประทานต่าง ๆ ร่วมกันด้วย
- 3) ควรหาทางสนับสนุนให้เกษตรกรยอมรับเทคโนโลยีเพื่อการเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีเกษตรกรยังใช้ปัจจัยการผลิตนั้น ๆ น้อยอยู่ เช่น การใช้ข้าวพันธุ์ กข. ซึ่งเป็นพันธุ์ส่งเสริมการไยฆ่าฆ่าและป้องกันแปลงโรคพืช และวัชพืช ในพื้นที่การจัดรูปประเภท ค. ส่วนการใช้ปุ๋ยควรส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ในทุกพื้นที่เพื่อช่วยเพิ่มผลผลิต
- 4) ควรสนับสนุนและส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำ และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำให้มากขึ้นทั่วทั้งพื้นที่โครงการฯ โดยให้เกษตรกรยอมรับและเห็นความจำเป็นขององค์กรเหล่านี้ที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการชลประทานได้

- 5) ในพื้นที่โครงการโดยทั่วไป ควรสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนจากการปลูกข้าวเป็นการปลูกพืชไร่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว และพื้นที่ที่ไม่ได้รับน้ำในฤดูแล้ง เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยไม่ต้องลัดน้ำชลประทานใช้ ซึ่งต้องมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและวิชาการเพาะปลูก แต่อย่างไรก็ดี พืชไร่ที่นำมาสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกนั้น ควรทำให้เกษตรกรยอมรับและมั่นใจได้ว่าจะทำให้รายได้เพิ่มขึ้น และพิจารณาด้านการตลาดด้วย
- 6) ควรส่งเสริมให้มีการสร้างยุ้งฉางไว้สำหรับเก็บพืชผลไม่รอราคาขายเพราะขณะที่เก็บเกี่ยวและนวดเสร็จแล้วอาจเป็นช่วงที่ข้าวราคาตกต่ำ ทำให้เกษตรกรมีทางเลือกได้มากขึ้นว่าจะตัดสินใจขายในช่วงเวลาใด
- 7) ควรจัดหาทุนสำหรับเกษตรกรไว้กู้ยืมเพื่อนำไปใช้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตร โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เช่น ธ.ก.ส. โดยให้มีการปล่อยสินเชื่อให้เกษตรกรโดยให้สัมพันธสอดคล้องกันพื้นที่ที่ได้รับน้ำจากโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปลูกข้าวนาปรังในแต่ละปี
- 8) ควรมีการประสานงานให้สอดคล้องต่อเนื่องกับของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการชลประทานทุกหน่วยงานและทุกระดับ ทั้งนี้เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยอาจดำเนินการร่วมกันทั้งในระดับนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง ซึ่งอาจทำได้โดยตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่วมกัน ตั้งหน่วยงานกลางขึ้นดำเนินการร่วมกัน และอาจตั้งทีมงานเพื่อทำงานในระดับสนามร่วมกัน
- 9) ควรส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากขึ้น โดยอาจเร่งระดมเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญให้ออกไปให้การศึกษาเผยแพร่ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องเกี่ยวกับการปลูกข้าวแผนใหม่ การร่วมกันบำรุงรักษาคูคลอง การร่วมกันบำรุงรักษาคูคลองการใช้น้ำชลประทานอย่างมีประสิทธิภาพ การรวมกลุ่มกันเป็นสถาบันการเกษตรหรือเป็นสหกรณ์ เพื่อให้มีความรับผิดชอบร่วมกันตั้งแต่ การใช้น้ำชลประทาน การผลิต และการขายฯ ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับราคาสินค้าเกษตร เป็นต้น

7.3.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการศึกษาต่อไป

เนื่องจากการศึกษาเรื่องผลกระทบจากโครงการชลประทานขนาดใหญ่ : กรณีศึกษาโครงการชลประทานพิษณุโลกนี้ เป็นการศึกษาในพื้นที่โครงการที่กว้างใหญ่ และมีประเด็นพิจารณาอย่างกว้าง ๆ ดังนั้น จึงน่าจะมีการศึกษาต่อไปในพื้นที่ที่เล็กลง เช่น ในพื้นที่จัดรูปแต่ละประเภทหรือศึกษาในประเด็นต่าง ๆ อย่างเจาะลึก เช่น การยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรหลังจากการเปลี่ยนแปลง การศึกษาค่าใช้จ่ายในการผลิต การศึกษาสภาพแรงงานที่ใช้ในเขตโครงการ การศึกษาปัญหาพฤติกรรมกรใช้น้ำชลประทานของเกษตรกร และการศึกษาขนาดการถือครองที่เหมาะสมในเขตพื้นที่จัดรูปในแต่ละประเภท เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาการชลประทานและการเกษตรต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย